

Recenzió

**Havas László: *Florus, az organikus világkép első egyetemes megszólaltatója.* [Debrecen, 2011. 440 oldal]
(K. Csízy Katalin)**

Amikor az olvasó kezébe veszi Havas László monográfiáját, figyelmét nem csupán Florus neve ragadja meg, hanem az organikus történelemszemlélet címben megfogalmazott gondolata is, hiszen az is hasonló mérvű érdeklődésre tarthat számot.

Számos antik forráshelyünk bizonyítja e témakör népszerűségét. Egyik legrégebbi példája a Rigvédában szereplő Purusa, az indiai vallás „Ős-embere”, akinek szájából, karjából, combjából és lábából lett bráhmána, ksatrija, vaisja és súdra, a társadalom négy rendje, amelyek az örök törvény, s az isteni akarat megnyilvánulási formái.

A kereszténység szent könyve, a Biblia sokat idézett helye az a páli levél, amely szintén az organikus gondolkodást juttatja kifejezésre. Szent Pál a korinthusiakhoz írott első levelének 12. passzusában, mielőtt a legkiválóbb adományról, a szeretetről szólna, a Szentlélek kegyelmi ajándékairól beszél. Az Egyház Krisztus teste (12,12-31), amelyben: 12,18-20 „*Isten határozta meg minden egyes tag feladatát a testben, tetszése szerint. Ha valamennyi egy tag volna, hol volna a test? Így azonban sok a tag, de a test csak egy.*”

Havas László nem csupán e fenti textusra, hanem az organikus elméleteknek még számos exemplumára hivatkozott gondosan szerkesztett, kiváló forrásismeretről tanúbizonyságot tevő kötetében. A kronológiai problémákon túl Florus historikusi és rétori tevékenységére vonatkozó bevezető szakaszban megfogalmazott „Kérdésfelvetést” követően a mű hat fő fejezetre tagolódik. Ezek a következők: I. – Florus kora, neve és életútja; II. – A költő, aki magát királynak képzelte; III. – A tarracói grammaticus tanári hivatástudata; IV. – A *Populus Romanus* florusi életrajza mint egy átfogó organikus történelemszemlélet tükré; V. – Florus recepciója az antikvitásban és végül: VI. – Összegzés és kitekintés.

A fejezetcímek, s az itt fel nem tüntetett alfejezetcímek önmagukért beszélnek, s a klasszikus filológus-szerző pontos, mindenre kiterjedő rendszerező munkáját dicsérik, aki nem csupán történeti vonatkozásban vizsgálta Florus *Epitoméj*át, hanem, tágabb összefüggési rendszerbe helyezve azt, egyúttal a császárkori író retorikai, irodalmi, illetve költői tevékenységének bemutatására vállalkozott, ugyanis e fókuszok mentén bontakozik ki előttünk az egységes florusi történelemkoncepció. Havas László egyszersmind jól felépített argumentáció mentén haladva mutatja be azt a korántsem egyszerű problémakört, hogy Florus elődeinek filozófiai, irodalmi és történeti tradíciója milyen viszonyban áll az *Epitomé*val.

A záró fejezetben a szerző nagyszabású kitekintést ad arra vonatkozóan, hogy az ókori szerző sokszor látens, alig kitapintható jelenléte mennyiben formálta az utókor literatúráját. Havas László a kéziratok variánsainak feltérképezésével bizonyítja, hogy számos kiváló auktor ismerte és használta a római történeti munkát. Legyen szabad néhány nevet megemlíteni: Appianos, Tertullianus, Minucius Felix, Ammianus Marcellinus, Macrobius, Augustinus, Hieronymus, Johannes Saresberiensis, Petrarca és Dante – csupán a legismertebbek e jeles irodalmi palettáról.

A magyar forrásokban megjelenő Florus-imitációk szemünkben még becsesebbek, hiszen már Szent István *Intelmei*ben felbukkan egy szövegpárhuzam, amely egyúttal a szakirodalom sokat vitatott szöveghelye: (Lib. 6. „*unius linguae uniusque moris Regnum imbecille est et fragile*” – „*az egy nyelvű és egy erkölcsű ország törékeny*” – Florus az államalapítással kapcsolatban jegyzi meg: Ep. 1,1, 10 „*res erat unius aetatis populus virorum*” – „*a pusztán férfiakból álló nép csak egy nemzedéknyi lehetett volna*” – a befogadás, a nyitottság rendkívül fontos egy születőben lévő állam számára. E parallelizmus egyúttal arról árulkodik, hogy a pogány forráskritikai vizsgálat elengedhetetlen a *Libellus* tekintetében, ahol egyébiránt is szervesen keverednek az ókori és középkori elemek, híven szemlélteti mindezt első magyar királyunk székesfehérvári sír emléke, hiszen mint ahogy Havas László egy másik munkájában írja: ez a sír: „*nem más, mint egy római szarkofág, amelyet keresztény szellemben alakították át*”.¹ Az *Intelmek* soraiban ily módon tűnnek elő a pogány ókor szellemi kisugárzásának újra és újra felvillanó fényei.

A reneszánsz idején Mátyás *Bibliotheca Corvinájában* is megtaláljuk az *Epitomét*. Ezek után nem csodálkozhatunk, hogy Janus Pannonius költészetét befolyásolhatta Florus történelemlátása.

¹ HAVAS László: *Szent István: Intelmek*. Agatha Series Latina II. Debrecini, MMIV, XXI sk.

Az újkor hajnalán Nadányi János a magyar történelmet bemutató rövid összegzésével 1663-ban mint *Florus Hungaricus* jelentette meg munkáját. Idézhetnénk ugyanakkor Bornemissza Pétert, aki a császárkori szerző Hadrianushoz szóló versikéjét imitálta.

A következőkben elsősorban a IV. fejezet biológiai történelem-interpretációjához kívánunk hozzászólni. A *Praefatió*ban megfogalmazott látásmód, miszerint a Római nép olyan, mint egy ember („*Si quis ergo populum quasi unum hominem consideret*” – Praef. 1,4), amely, ill. aki már megélte életének minden egyes szakaszát, akkor négy lépcsőt (Praef. 1,4 *quattuor gradus*:) különböztethetünk meg életútján. Ezek a következők: *infantia* – *adulescentia* – *iuventus* – *senectus*. A birodalom most, az epitomátor korában egy új *infantiá*ba lépett, így örökkévalóságának újjászületése a leghívebb bizonyítéka. Ez az új kezdet a Hadrianus (117-138) korabeli érméken megjelenő phoenix-madár szimbolikájában testesül meg. Havas László a történeti munkát mégsem e császár uralkodásának éveire teszi, hanem az utána következő Antoninus Pius (138-161) idejére, amikor is a birodalom „*quasi reddita iuventute revirescit*” – „szinte visszanyerve ifjúságát, öregségében új erőre kapott” (Praef. 1,8). Florus az egyes életkorokhoz a római történelem különböző korszakait köti, s így a változás, egy-egy új életszakasz kezdete – jeles fordulópontokat jelöl. A klasszika-filológus ennek tükrében, a szövegvariánsokat összevetve ered a Florus-kódexek lehetséges módozatainak nyomába, amelyek alapján különféle időpontok adódnak, így nem mindegy, hogy a 400–150–150–200 éves szakaszolást, vagy a 250 – 250 – 200 – 200 éves tagolást fogadjuk el az egyes életkorokra vonatkozóan. Ezek mindegyike 900 évet eredményez. Nem csoda, hogy ebbe az elgondolásba kiválóan illeszkedik az a történetírói szándék, hogy Florus Róma éppen 900 éves évfordulójára fogalmazta meg művét.

Amennyiben arra a kérdésre szeretnénk választ kapni, hogy a császárkori író történelemkoncepcióját mely szerzőkből meríthette, úgy elegendő a IV. fejezet 3. alpontját elolvasnunk, amelyben Havas László megadja kérdésünkre a választ. Platón történetfilozófiájának biológikus elemei ugyanúgy szóba jöhetnek, mint Aristotelés és a peripatetikus iskola államelmélete, elsősorban Theophrastos és Dikaiarchos tekintetében, s így a későbbi szerző, Plutarchos, akinek történelemlátása szintén organikus jegyeket hordoz. Polybios kissé háttérbe szorul e sorban, mert Florusnál a kormányformák ciklikus váltakozása nem determináns, ő az életszakaszokhoz rendeli az egyes államformákat.

Kétségtelen, hogy császárkori írónkra nagy hatással volt a rhodosi iskola Panaitios és Poseidónios személyében, mégis Cicerót tekinthetjük elsőrendű példaképének, akinek írásaiban lényeges szerepet töltött be a természetelvű politikai felfogás. Cato, Sallustius, Varro, Seneca és Tacitus hatása mértékadó,

ami bizonyítja, hogy a kérdés tisztázásához nem elegendő csupán Liviusból kiindulnunk. Havas László alaptétele, hogy az antik retorika hatásának köszönhetően Florusnál rendezőelvvé válik az organikus felfogás. A szerző állítását elsősorban a gazdag metaforakincsből kiindulva igazolja. Ebből a szempontból játszik fontos szerepet Menenius Agrippa meséje (Liv. II, 32, 9; Flor. Ep. I, 23), amely mintegy alátámasztja az *Epitomé* princípiumát: a *populus Romanus* olyan, mint egy ember. Florus műve – írja Havas L. – Róma életrajza a sztoikus *kosmopolis* elgondolásának jegyében, ahol Virtus és Fortuna különféle módon fejtik ki hatásukat. E filozófiai kontextusba illeszkedve tettük fel második kérdésünket. Milyen párhuzamok jelennek meg Florusnál a jellemrajzok vonatkozásában, ha az egyes életszakaszokra gondolunk? E probléma tisztázásához elengedhetetlen a IV. 6-ban tárgyalt *foedus*-elmélet, miszerint Róma nagyságának és egészségi állapotának letéteményese a szövetségi politika. Amíg Róma egységes, szilárd identitástudattal rendelkező néppé válik, s területe nem szárnyalja túl azt a mértéket, amely az istenek szemében a *hybris (superbia)* vétkének minősül, addig a birodalom képes az istenekkel összhangban, s leginkább útmutatása szerint működni, vagyis a szövetség nem veszíti el szentségét, egészen a *bella transmarina* kezdetéig. A *foedus* az első két életszakaszban, az *infantia* és az *adulescentia* idején sértetlen, majd a birodalom *iuventusa* megváltoztatja a korábbi állapotokat, ettől az időszaktól kezdve egyes történelmi személyek, császárok, hadvezérek lesznek a *virtus* hordozói. Egyén és közösség viszonya megbomlik, már nem testesíti meg a születéskor s a gyermekéskor idején megmutatkozó harmóniát. Az ünnep, a 900 éves évforduló szertartása a megtisztulás lehetőségét hordozza magában, s ennek megfelelően várja Florus a *populus Romanus* újbóli virágzását.

A szintén négyességet mutató platóni erények csakis egy egészséges társadalomban válhatnak államformáló tényezővé. A történelmi mű az egyes életszakaszokat a civilizációs fejlődés különböző fokozataival reprezentálja, így az *infantiához* a pásztorkodó életmódot, az *adulescentiához* a letelepedett földművelő életvitelt, míg a *iuventus* és a *senectus* korához az *artes* fogalmát rendeli, azaz egyszersmind a tudományok, a mesterségek, valamint a művészetek kiteljesedését.

Florus költészetében ugyancsak megfigyelhető e négyesség, amennyiben Havas L. a 2. carment bemutatva a rózsának négy életszakaszáról beszél, mert az ötödik szakasz a leszakítás pillanata, s ez már egy új életnek ad lehetőséget az élő tövön.

Összegezve tehát: a Florus történelemkoncepcióján végigvonuló kosmos-szimbólum több különböző síkon jelenik meg a római szerző életművében. Amint az embernek, úgy a birodalomnak, a civilizációs fejlődésnek, a

növényeknek, sőt a bornak (carm. 3) és az érényeknek is megvannak a maguk szintjei, fokozatai, avagy szakaszai. Az érényeket kettős aspektusból kell szemügyre vennünk, hiszen a királyság és a köztársaság kori *infantia* és *adulescentia* jelzi az érényesség legmagasabb fokát. Numa Pompilius *religió*t tiszteletben tartó politikája szavatolhatja a birodalom *prosperitasát*. *Nomen est omen* –, hiszen ezt a „jámbor” magatartásformát kell követnie a nevében is *Piusként* méltatott Antoninusnak. *Flori opus floris*a ezen jól átgondolt történelemkoncepció jegyében kíván a maga számára halhatatlanságot elérni.